

Türkiye'nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı 'Müfide İlhan' ve Mersin'deki Çalışmaları

Birgül BOZKURT– Mersin Üniversitesi

İbrahim BOZKURT – Mersin Üniversitesi

BOZKURT, Birgül; BOZKURT, İbrahim, Türkiye'nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı 'Müfide İlhan' ve Mersin'deki Çalışmaları. CTAD, Yıl 10, Sayı 19 (Bahar 2014), s. 51-75.

Türkiye'de Osmanlı'dan Cumhuriyet'e modernleşme süreci kadınların yaşamını etkileyen önemli yapısal değişiklikler içermektedir. Kadınların temel yurttaşlık haklarına kavuşmaları da bu süreçten bağımsız değildir. Türkiye'de kadınlar, 1930'da yerel seçimlere ve 1934 yılında genel seçimlere katılma haklarına sahip oldular. Gerekli yasal düzenleme oldukça erken bir tarihte yapıldığı halde, ülkede hem ulusal hem de yerel yönetimde kadınların temsili istenilen düzeye ulaşamamıştır. Kadınlar TBMM'de oldukça az sayıda temsil edildikleri gibi ilk kadın il belediye başkanının seçilmesi de yasal düzenlemenin üzerinden yirmi yıl geçtikten sonra gerçekleşebilmiştir. Müfide İlhan, 1950 yılında genel seçimlerden birkaç ay sonra yapılan yerel seçimlerde Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanı olarak, Demokrat Parti'nin kazandığı Mersin'den seçilmiştir. Bu çalışma kadınların siyasal alana katılımı ekseninde, Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanı Müfide İlhan'ın belediye başkanı seçilmesi, yürüttüğü bu görev süresince gerçekleştirdiği faaliyetler ve görevden ayrılmasını değerlendirmeyi amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Müfide İlhan, Mersin, Demokrat Parti, Mersin Belediyesi, Cumhuriyet Dönemi.

BOZKURT, Birgül; BOZKURT, İbrahim, Müfide İlhan, The First Turkish Woman Mayor And Her Activities in the Municipality of Mersin. CTAD, Year 10, Issue 19 (Spring 2014), p. 51-75.

Modernisation process in Turkey from the Ottoman Empire to the Republic includes important structural differences which also affected the status of women. In Turkey women acquired the right to participate in local elections in 1930. Afterwards, they were given the right to participate in general elections in 1934. Despite those legal

arrangements the representation of women both in national and local administration remained lower than the expected. The number of women deputies in the National Assembly remained very low as well. The first woman provincial mayor was elected twenty years later than the concerning legal arrangements. In a period when important steps for democratisation process were taken, Müfide İlhan, was elected as the first woman mayor from the Mersin province, where the Democrat Party won the 1950 elections. Thus, this study aims to evaluate Müfide İlhan's election as a mayor, her activities in the office as well as her resignation within the perspective of womens' participation to political life in Turkey.

Keywords: Müfide İlhan, Mersin, Democrat Party, Mersin Municipality, the Republic Era.

Giriş

Belediye örgütlenmeleri; toplumların geçirdiği sosyo-ekonomik ve siyasal değişimlere koşut olarak tarihsel süreç içinde gelişmiş yerel yönetim birimleridir. Yerel yönetim denildiğinde, yerel topluluktaki bireylerin birlikte sürdürdükleri yaşamlarında ortak gereksinimlerini karşılayan, kamu mal ve hizmetlerini sağlayan, yerel halkın seçtiği organlarca yönetilen kurumlar anlaşılır. Yerel yönetimler, kamu hizmetlerinin halka sunulması ve halkın gereksinimlerini karşılamak üzere ortaya çıkmış birimlerdir. Modern devlet örgütlenmelerinde yerel yönetimlerin, yanıt verdikleri gereksinimler, yönetsel, toplumsal ve siyasal işlevlere sahiptir. Tüm bu özellikleriyle yerel yönetim kavramı ve belediyeler günümüzde demokrasi kültürüyle birlikte değerlendirilmektedir.¹ Belediyelerin işlevlerini yerine getirebilmeleri ancak halkın katılımıyla mümkün olacaktır. Hatta bu açıdan belediyeler aracılığıyla sağlanan siyasal katılım, ulusal düzeyde demokrasinin gerçekleştirilmesinde önemli bir yere sahiptir.²

Türkiye'de 1930 yılında kabul edilen 1580 sayılı yasa ile belediyecilik, diğer işlevlerinin yanı sıra modernleşme işlevi de üstlenmiştir. Bu yasaya göre belediye örgütlenmesi, merkezi denetimi yüksek bir belediyecilik modeli olarak kendisine çok geniş bir işlev alanı tanımlanmış ve modernleşme ile görevli tutulmuş bir içeriğe sahiptir.³ Bunun göstergelerinden biri de kadınların belediye seçimlerine katılmaları olacaktır. TBMM'de Belediye Kanun Layihası görüşülürken İçişleri Bakanı Şükrü Kaya konuşmasında bu amacı açıklamaktadır: *"Bu layihanın açık vasıflarından ve inkalâpçı hükümlerinden biri de Türk kadınının Türk erkeğiyle zaten*

¹ Ruşen Keleş, *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, Genişletilmiş 2. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 17; İlhan Tekeli, *Belediyecilik Yazıları (1976-1991)*, Kent Basımevi, İstanbul, 1992, s. 3

² Tekeli, *age.*, s. 3

³ Tekeli, *age.*, s. 10

müsavri olan şerefli haklarını belediye işlerinde de tamamile tayin etmesidir."⁴ Böylece Türkiye'de kadınların siyasal katılım açısından sahip oldukları ilk haklar yerel yönetimlerde olmuştur. Ardından, 26 Ekim 1933'te Köy Kanunu'nda yapılan değişiklik ile muhtar ve ihtiyar heyetlerine seçme ve seçilme hakkı ve 5 Aralık 1934 tarihinde anayasanın ilgili maddelerinin değiştirilmesiyle milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmış oldu.

Kadınlar, Türkiye'de 1930 yılında sahip oldukları haklarıyla, il ve ilçe meclislerinde oldukça az sayıda temsil imkânı bulabilmişlerdi; bu arada Türkiye'nin ilk kadın belde belediye başkanı Sadiye Hanım, 1930'da Artvin'in Yusufeli İlçesi'ne bağlı Kılıçkaya Beldesi'nde⁵, ilk kadın il belediye başkanı ise Müfide İlhan, 1950'de Mersin'de seçilmiştir.

1950'de Türkiye'de uygulanmakta olan yerel yönetimler seçim yasasına göre belediye başkanı, meclis üyeleri arasından seçilmekteydi.⁶ Müfide İlhan da 3 Eylül 1950 tarihinde yapılan yerel seçimlerde, Demokrat Parti'den (DP) Mersin Belediye Meclis Üyesi olarak aday olmuş ve meclis üyeleri arasında yapılan seçim sonucu belediye başkanı seçilmiştir.

Çalışmada ele alınan sorun, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e modernleşme düşüncesi doğrultusunda kadının siyasal yaşama katılımına odaklanmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanı Müfide İlhan ve onun çalışmaları, ülkemizde siyasal alanda özellikle yerel yönetimlerde kadınların temsili açısından, tarihsel bir olgu olarak ele alınmıştır. Türkiye'de kadınların siyasal alanda haklarını elde etmeleriyle ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanı Müfide İlhan hakkında, herhangi bir

⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, C.17, Devre: 3, İçtima: 37, 20.03.1930, s. 24

⁵ Artvin'in Yusufeli İlçesine bağlı Kılıçkaya (önceki adı Ersis) Beldesi'nde 1930 yılında Sadiye Hanım'ın ilk kadın belde belediye başkanı seçildiği ifade edilmektedir. Bkz., <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=3121>,

http://tr.wikipedia.org/wiki/Sadiye_Han%C4%B1m, <http://blog.milliyet.com.tr/turkiye-nin-ilk-kadin-belediye-baskani-sadiye-hanimin-yegeni-tuncay-ozarslan/Blog/?BlogNo=421476>, <http://chpkadin.chp.org.tr/wp-content/uploads/2012/03/3nisan.pdf>. Ancak sözü edilen yıllara ait tarafımızdan gerçekleştirilen ulusal basın araştırmasında iddia edilen bu bilgi doğrulanamamıştır. Bu bağlamda Sadiye Hanım'ın belediye başkanlığı dönemi üzerine akademik araştırmalara gereksinim olduğu anlaşılmaktadır.

⁶1580 sayılı Belediye Kanunu'nun belediye başkanının seçilmesiyle ilgili maddesine göre; Reis intihabı Madde 89 — Belediye reisleri meclisten veya bu kanuna göre intihap olunmak hakkını haiz olmak üzere hemşeriler içinden veya hariçten dört sene için gizli rey ile aza adedi mürettebinin ekseriyeti ile meclis tarafından intihap olunur. İlk intihapta reylerde matlûp ekseriyet hasıl olmazsa en çok rey alan üç namzet tekrar intihaba arz olunur. İkinci intihapta bunlardan en çok rey alan intihap edilir. Belediye reisi intihabında meclise azadan en yaşlısı riyaset eder. Kaynak: *Resmî Gazete*, 4 Nisan 1930;

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf>

akademik çalışmaya rastlanılmamıştır. Müfide İlhan'ın Mersin Belediye Başkanlığı süreci, kadınların yasal zemindeki siyasal haklarının pratik yaşamdaki yansımalarını gösteren iyi bir örnektir.

Bu araştırmada kullanılan temel kaynakların başında; Müfide İlhan'ın “Kadın Eserleri Kütüphanesi”ne bağışladığı kişisel arşivi gelir. Özel hayatına ilişkin temel bilgiler, bu koleksiyondan yararlanılarak yazılmıştır. Dönemin basını ve özellikle Mersin yerel basını, yararlanılan diğer kaynaklar arasında yer almaktadır. Müfide İlhan'ın yaşamı ve belediye başkanlığı dönemine ait tanıklıklar da çalışmada; sözlü tarih yöntemiyle elde edilen bilgilerin derlendiği bölümü oluşturmaktadır.

Türkiye’de Kadınların Siyasal Yaşama Katılımı ve Yerel Düzeyde Temsili

Türkiye’de kadınların siyasal alanda yer almalarını iki eksende değerlendirmek gerekir. Birincisi; kadınların, 1930’larda siyasal haklara sahip olduklarında, 19. yüzyıldan beri dünyada giderek gelişen kadın hareketinde olduğu gibi, Osmanlı modernleşmesi sürecinde çeşitli konularda hakları için örgütlenme birikimine sahip olmalarıdır. İkincisi ise; Osmanlı İmparatorluğu’nun sona ererek yerine Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması evresinde yaşanan uluslaşma ve modernleşme projesinin bir parçası olarak kadınlar için belirlenen yeni statüleri ve rolleridir.

19. ve 20. yüzyıl başları, Osmanlı toplumu için hızlı değişim yıllarıydı. Geleneksel üretim biçimine ve kurumlara sahip Osmanlı Devleti, giderek artan askeri, siyasal, ekonomik sorunlarını çözmek amacıyla Batı’ya yönelmiştir. Batılılaşma diğer bir deyişle modernleşme sürecinde yönetim, hukuk, eğitim-öğretim, ekonomik ve sosyal hayat gibi çeşitli alanlarda değişimler yaşanırken, Avrupa ile gittikçe artan ilişkiler sonucunda fikir hayatında da önemli gelişmeler olmuştur. Tüm bu değişiklikler kadınların yaşantısını etkilediği gibi kadının konumunu da tartışmaya açmıştır.⁷ Özellikle Tanzimat’la birlikte Batı’nın her konuda görülen etkisi, eğitim alanında da kendini göstermiştir. Kız çocuklarının ilköğretim seviyesinin üstünde eğitim almasına olanak sağlayan kız rüştiyelerinin ve meslek eğitimi veren okulların açılmaya başlaması, kadınlar için eğitim olanaklarını geliştirmiştir. Örneğin; 1842 yılında açılan ebelik kursları, 1869 yılında Yedikule’deki fabrikalarda kızlara çalışma imkânı sunmak amacıyla dokuma, nakış, vb. zanaatların öğretildiği ilk kız sanayi mektebi açılmıştır. Kız öğretmen okullarıyla birlikte öğretmenlik yolu da açılan kadınların yaşam içindeki etkinlikleri her geçen gün daha da arttırmıştır. Ayrıca Osmanlı’da

⁷ Fatmagül Berktaş, “Türkiye’de Kadın Hareketi, Tarihsel Bir Deneyim”, *Kadın Hareketinin Kurumlaşması Fırsatlar ve Rizikolar*, Kadın Eserleri Kütüphanesi, Metis Yayınları, İstanbul, 1994, s. 19-20.

modernleşme sürecinde en önemli araç olan gazete ve dergiler, kadınların da kendilerini ifade etmelerine imkân sağlamıştır. 1868'de çıkan Terakki gazetesi kimliklerini açıkça belirtmese de kadın mektuplarına yer vermiştir. Bu mektuplar kadınların sorunlarını gündeme getirmelerini sağlamıştır. Basında kadın imzalı yazılara önce kadınlara yönelik sayfa ve eklerde, ardından kadın dergilerinde rastlamak mümkündür. 1869'da Terakki-i Muhadderat dergisiyle başlayan kadın dergiciliği ilerleyen yıllarda gelişecektir. 1883 yılında çıkarılmaya başlayan Hanımlar dergisiyle kadınların yazıları artmaya başlamıştır. Sahibi kadın olan ve yazar kadrosu tümüyle kadınlardan oluşan Şükûfezar 1886'da çıkarılmaya başlamıştır.⁸ 1908'de II. Meşrutiyet Dönemi'nin özgürlük ortamında kadın dergilerinin sayısı da oldukça artmıştır. Ayrıca özellikle Meşrutiyet Dönemi'yle birlikte kurulan derneklerle kadınlar, taleplerini örgütlü birlikler halinde ifade etmeye başlamışlardır. Kadınlar önce yardım derneklerinde bir araya gelerek örgütlenme deneyimi kazanmışlardır.⁹ Nitekim II. Meşrutiyet dönemi, çoğu hayırsever amaçlı olmakla birlikte bir bölümü de feminist nitelikli çok sayıda kadın örgütünün doğuşuna tanıklık etmiştir.

Yaşanan gelişmeler Türkiye'de kadınların kendi yaşamlarını ve statülerini ilgilendiren tartışmalara etkin olarak katıldıklarını, daha fazla özgürlük talep ederek, amaçlarına ulaşmak için mücadeleyi göze aldıklarını ortaya koymaktadır.¹⁰ Kısaca kadınlar, Cumhuriyet döneminde kavuştukları haklara Osmanlı'nın son döneminden beri kazandıkları deneyimler ve çabalar sonucunda ulaşmıştır.¹¹ Hatta kadınlar, temel yurttaşlık hakları olan seçme ve seçilme haklarına sahip olmasalar da, 16 Haziran 1923'te kurulan "Kadınlar Halk Fırkası" ile siyasi bir parti örgütlenmesini gerçekleştirmeyi amaçlamışlardı. Fırkanın kurucusu ve başkanı Nezihe Muhiddin, Meşrutiyet döneminden gelen kadın hareketinin birikimine sahipti. Ancak fırkanın çalışmalarına izin verilmedi.¹²

⁸ Daha geniş bilgi için bkz., Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul, 1994, s. 22-42; Şefika Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, MEB Yayınları, İstanbul, 1997.

⁹ Çakır, *age.*, s. 43; Kurnaz, *age.*, s. 193- 237.

¹⁰ Berktaş, *agm.*, s. 21.

¹¹ Bugün artık, Osmanlı kadın hareketinin Cumhuriyet dönemine önemli bir miras bıraktığını yapılan çalışmalardan çok daha iyi öğrenebiliyoruz. Serpil Çakır'ın Osmanlı Kadın Hareketi adlı çalışması başta olmak üzere çok önemli çalışmalar mevcut. Örneğin, Yaprak Zihnioglu, *Kadımsız İnkılap*, Metis Yayınları, İstanbul, 2003; Ayşegül Baykan, Belma Ötüş-Baskett, *Nezihe Muhiddin ve Türk Kadını 1931 (Türk Feminizminin Düşünsel Kökenleri ve Feminist Tarih Yazıcılığından Bir Örnek)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999. Ayrıca bu konuda Kadın Eserleri Kütüphanesi'nin katkılarından söz etmek gerekir. Bkz., Kadınların Belleği Dizisi.

<http://www.kadineserleri.org/yayinlar/vakif/yayinlari/kadinlari/bellegi.asp>.

¹² Zehra Toska, "Cumhuriyet'in Kadın İdeali: Eşiği Aşanlar ve Aşamayanlar," *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 81.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e doğru devam eden süreçte, kadın hakları ve kadınların toplumsal yaşam içindeki yerleriyle ilgili tartışmalar, sadece kadınlar tarafından ele alınmadı. Tanzimat Dönemi'yle başlayan ve özellikle II. Meşrutiyet Dönemi'nde ortaya çıkan değişim ve yenilik süreci içinde erkek yazar, aydın ve ideologlar tarafından kadınlar, modernleşmenin bir parçası olarak görülmeye başladı. Kadının toplumda yeri ve konumunu sorgulayan romanlar, konferanslar, gazete makaleleri ve felsefi yapıtlar ortaya koydular.¹³ Serpil Sancar, Tanzimat ve II. Meşrutiyet'in mimarları olan “reformcu erkeklerin”, kadınlar için reform isteklerinin, yeni bir toplum yaratma tartışmaları içinde yer aldığını belirtmektedir. Sancar'ın vurguladığı üzere; “reformcu erkekler” bu tartışmalarda kadınların modernleştirilmesinden çok, modern bir ailenin nasıl olması gerektiğini tanımlamaya çalışmışlardır. Kafalarında şekillendirdikleri yeni toplumda ve ailede, kadınlara nasıl bir rol ve statü vermek istediklerini de kendi bakış açıları ölçüğünde tanımlamışlardır. Ayrıca, bu görüşler, çeşitli kırılmalarla da olsa, Genç Osmanlılar, İttihat ve Terakki ve Milli Mücadele'nin kurucu kadrolarının görüşlerini de şekillendirdiği de görülmektedir.¹⁴

Toplumsal ve ekonomik yaşamda kadınların rol ve statülerine ilişkin önemli süreklilikler içermekle birlikte, Osmanlı ve Cumhuriyet modernleşmesi arasında önemli farklar da vardır. Kadınlar, temel yurttaşlık haklarını, yasal zeminde Cumhuriyet Dönemi'nde elde etmiştir.

Cumhuriyet'in yeni kurumsal ve hukuksal düzenlemeleri, hayatın hemen hemen her alanını kapsayan yasal düzenlemeleri içermekteydi. Ulusçu ve laik esaslara dayalı bu yeni düzenlemeler ve yeni yaşam tarzı, doğal olarak kadınların yaşantısını da etkileyecek bir içeriğe sahipti. 1926 yılında laik ilkelere dayalı İsviçre Medeni Kanunu esas alınarak yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu, kadın erkek eşitliği konusunda, bazı eksiklikler içermekle birlikte, kadınlara aile, evlenme ve velayet hakları konusunda önemli haklar sunuyordu. Kadınların, 1930'da belediye seçimlerine katılma, 1933 yılında muhtar ve ihtiyar meclislerine seçilme, 5 Aralık 1934'te milletvekili seçme ve seçilme haklarının tanınmasına dair yasal düzenlemeler gerçekleştirildi. Yapılan reformlar kadınların toplumsal,

¹³ Tanzimat Dönemi'nde Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Şemseddin Sami başta olmak üzere devrin önde gelen aydınları kadınların eğitimi, tek eşlilik gibi konularda tartışmalara öncülük etmişlerdir. II. Meşrutiyet Dönemi'nin zengin fikir ortamında daha çok kişi bu tartışmalara katılmıştır. Çeşitli fikir akımlarına mensup aydınlar tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür. Batıcıların önde gelen isimlerinden Celal Nuri İleri'ye göre, kadın ve erkek, gerek fizyolojik gerekse psikolojik olarak birbirine eşittir. Türkçülerin yaklaşımında ise, İslamiyet öncesi Türk geleneğinde olduğu ifade edilen, kadın erkek eşitliği vurgusu yer almaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz., Kurnaz, *age.*, s. 20-76

¹⁴ Serpil Sancar, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti –Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 84-92.

hukuksal ve siyasal haklarını somut olarak belirledi. Ancak kadınların temel yurttaşlık haklarının hangi koşullarda ve ne zaman düzenleneceğini belirleyenler, Cumhuriyet Türkiye'sinin kurucu ve önderleri oldu.¹⁵ Bu durum, reformların gerçek amaçlarının ne olduğuyla ilgili farklı açıklamalara yol açmıştır. Tezer Taşkıran gibi Cumhuriyet'in ilk kuşak kadın yazarları, gerçekleştirilen reformların demokratik ve sivil toplumun gelişiminde kaçınılmaz olduğunu vurgulamışlardır.¹⁶ Tezer Taşkıran'ın, kadınlara sağlanan hakların sırası geldikçe, kademeli olarak -1930'da belediye, 1933'te muhtarlık ve 1934'te genel seçimlere katılma hakkı- gerçekleştirildiği açıklaması, Şirin Tekeli tarafından eleştirilmektedir. Şirin Tekeli'ye göre ise; *"Mustafa Kemal ve onu destekleyenler için Kadın Hakları, (1) "uygar dünya ile aynı düzeye gelmiş olmanın simgesiydi", (2) savaşların yükünü çekmiş cefakâr kadınlara ödenmesi gereken bir "borçtu" (3) ama hepsinden daha önemlisi teokratik Osmanlı devletine geriye dönüşü olanaksız kalacak olan, din hegemonyasını temelinden yıkmaya yönelik en etkin bir politik-ideolojik adımdı."*¹⁷ Yine Tekeli'ye göre; 1924 Anayasası üzerinde tartışmalar sürerken kadınların seçme ve seçilme hakkının reddedilmesine karşılık, 1930'da kadınların belediye seçimlerine katılmaları teklifinin *"aniden"* ele alınmasının zamanlaması, Türkiye'deki tek parti rejiminin Avrupa'daki (Almanya ve İtalya) diktatörlük yönetimlerinden ayırmak içindir. 1934 yılı sonlarında kadınlara sağlanan milletvekili seçme ve seçilme hakkı ile de; 1935'de kurulan 5. Meclise 18 kadın milletvekili girecek ve orada bulunuşlarıyla her şeyden çok Türkiye'nin *"demokratlık yolunda ilerlediğinin"* ve faşist tek parti diktatoryası olmadığını simgesi olacaktırlar.¹⁸

Kadınların sembolik ve genel merkezce atanma yoluyla da olsa parlamentoda varlıklarının önemi, Tek Parti döneminden sonra terk edilmeye başlandı. Çok partili siyasal yaşama geçilen Türkiye'de, 1946'dan sonra kadınların parlamentoda temsili gerilemeye başladı. Çağdaşlığın simgeleri başka söylemler üzerine kurulmuş, kadınların simgesel özelliklerinin önemi azalmıştı.¹⁹ Doğal olarak, çok partili siyasal yaşama geçilince, Tek Parti döneminde uygulanan siyaset usul ve yöntemleri de değişti. Yeşim Arat'ın ifade ettiği gibi; bu dönemde siyasal hayatta meydana gelen değişikliklerin en önemli alanlarından biri Millet Meclisi'nin işlevinde oldu. Artık ülke yönetimi her ne kadar iktidar partisinin

¹⁵ Berktaş, agm., s. 22.

¹⁶ Aktaran; Deniz Kandiyoti, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, Üçüncü Basım, Metis Yay., İstanbul, 2011, s. 74.

¹⁷ Şirin Tekeli, *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayatı*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1982, s. 208-209.

¹⁸ Tekeli, *age.*, s.212-218.

¹⁹ Ayşe Güneş-Ayata, "Laiklik, Güç ve Katılım Üçgeninde Türkiye'de Kadın ve Siyaset", 75 *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 237.

denetiminde olsa da, Meclisi başka partilerle paylaşmak zorundaydı. Mecliste iktidar partisinin kararlarının bazen hiç eleştirilmediği veya çok cılız dile getirilebildiği devir sona ermişti. Ortaya çıkan yeni siyasal koşullar ve rekabet ortamı, Meclis'teki kadınların konumunu da etkilemiştir. Kadın adayların mecliste sembolik önemi tamamen ortadan kalkmadı ancak daha önce de vurgulandığı gibi giderek azaldı. Ayrıca kadınların siyaset yapma biçimleri de rekabetçi bu yeni ortamdan etkilendi.²⁰

Gerekli yasal düzenleme oldukça erken bir tarihte yapıldığı halde, Türkiye'de TBMM'de kadınların temsili istenilen düzeye ulaşamamıştır. Yerel yönetimlerde de kadınların temsili açısından durum çok farklı değildir. Hatta Türkiye, dünyada kadınların yerel yönetimlerde temsiline en düşük olduğu ülkelerden biridir. TÜSIAD ve KAGİDER'in katkılarıyla hazırlanan; "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği" çalışmasında da belirtildiği üzere; Türkiye'de kadınların yerel siyasete katılma özellikleri dünya geneline ters bir eğilim gösterir. Dünyanın birçok ülkesinde kadınlar, ulusal düzeydeki siyasette ciddi bir temsil düzeyine ulaşamaları bile yerel siyasal kararlara katılımda daha başarılı olabilmektedirler. Türkiye'de ise bunun tersi bir durum söz konusudur.²¹

Kadınların siyasal haklarını kullanmaları açısından parlamentodaki temsilleri kadar, yerel yönetimlerdeki temsilleri de önemlidir. Ancak sadece Türkiye'de değil, başka birçok ülkede de kadın hareketinin birincil hedefi yerel yönetimler değil, temel yurttaşlık haklarının elde edilmesi amacıyla ulusal yönetimler olmuştur.²² Batı ülkelerinde bile yerel yönetimler 1980'lere değin büyük ölçüde kadın hareketinin etkisiyle gündeme gelen, toplumsal ve politik değişimlere duyarsız kalmıştır.²³

Türkiye'de kadınların siyasal haklara sahip olmasıyla ilgili ilk gelişme, 1930 yılında yerel yönetimlere katılımın sağlanmasıyla gerçekleşti. 20 Mart 1930 tarihinde TBMM'de belediye kanunu görüşülürken kadınların belediye seçimlerine katılması kararı gündeme getirilmiş, yapılan görüşmelerden sonra hiçbir tartışma olmadan Meclise sunulan kanun tasarısı kabul edilmiştir.²⁴ Belediye Kanununun kabulünden sonra Türkiye'nin Serbest Cumhuriyet Partisi'nin (SCP) kurulmasıyla bir demokrasi denemesi sürecinde kadınlar, hem

²⁰ Yeşim Arat, "Türkiye'de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Roller, 1934-1980", 75 *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 257.

²¹ *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: "Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset"* Raporunun Güncellemesi, Yayın No. TÜSIAD-T/2008-07/468, Yayın No. KAGİDER-001, İstanbul, 2008, s. 235-236.

²² Ayten Alkan, *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet Kadınların Kentte Görünme ve Varlığı*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2005, s. 62.

²³ Alkan, *age.*, s. 59- 62.

²⁴ TBMM *Zabıt Ceridesi*, C. 18, Devre: 3, İctima: 43, 03. 04. 1930, s. 7.

yerel seçimlere ilgi gösteriyor hem de CHP'ye üye olmak için başvuruda bulunuyorlardı.²⁵ Cumhuriyet'in modern görünümünü simgeleyen kadınlar, Türk Kadınlar Birliği'nin düzenlediği mitingler veya basın yoluyla seçimlere katılmaya teşvik ediliyordu. Belediye seçimlerinde, belediye meclislerine üye olmak için başvuran ve belediye encümen meclislerine seçilen kadınların birçoğunun CHP'ye yakın kadınlar oldukları görülüyordu.²⁶

Her ne kadar kadınlar, yukarıda anlatıldığı gibi 1930'daki yasal düzenlemeden sonra belediye meclislerinde yer almaya başlamış olsalar da Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanı, çok partili siyasal yaşama geçildikten sonra seçilmiştir. İşte bu dönemde, Müfide İlhan, 3 Eylül 1950 tarihinde yapılan yerel seçimlerde 27 üyesi bulunan Mersin Belediye Meclisine seçilmiştir.

1950'lerde Türkiye'deki Siyasal Ortam

İkinci Dünya Savaşı yılları, tüm dünyayı etkilediği gibi Türkiye'de de önemli dönüşümlerin gerçekleşmesi için tetikleyici bir etken oldu. Savaşın yarattığı güvenlik kaygısı nedeniyle memleket içinde sıkı bir rejim denetimi sağlandı. Ekonomik zorlukları aşmak için hükümetin olağanüstü ekonomik düzenlemeleri, bir yandan geniş halk kesimleri üzerinde ciddi baskılar yaratırken, diğer taraftan karaborsadan yararlanan yeni bir zenginler zümresi yarattı. Ezilen halk için yaşadıkları sıkıntıları özdeşleştirdikleri tek bir parti vardı: CHP. Bu ortamda savaş sonrası muhalefeti kısa süre içinde büyüten dinamiklerden biri bu hoşnutsuzluk oldu. Türkiye'de tek parti sistemi, siyasal iktidarın ortakları olan asker- sivil bürokrasi, aydınlar, kentli orta sınıf ve Anadolu'daki toprak ağalarının ittifakına dayanmaktaydı. 1940'lı yıllarda bu ittifakın bağları çözülmeye başladı. Savaş sırasında geniş devlet müdahaleleri halkı baskı altında tutmakla beraber, toprak ağaları ve savaş koşullarının yarattığı yeni zenginler gibi egemen sınıfları tedirgin edecek tasarruflara da girişmekten çekinmemiştir.²⁷ Nitekim CHP içindeki muhalefet bir ay ara ile gündeme gelen toprak reformu ve ormanların devletleştirilmesi kanunları görüşülürken ortaya çıktı. DP'yi kuran kadro Celal Bayar ve arkadaşlarının CHP'ye sundukları ünlü "Dörtlü Takrir"ın Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun Meclisten geçtiği günlerde CHP Parti

²⁵ Kadın adayların siyasal katılıma ilgisi, sadece CHP ve SCP'ye katılmak ve bu partilerden aday olmak şeklinde değildir. 1930 yılında İstanbul belediye seçimlerinde Sabiha Zekeriya Sertel şehir meclis üyeliği için bağımsız aday olmuştur. "*Şehir Meclisine Namzetliğimi Niçin Koyuyorum?*" başlıklı propaganda broşüründe; CHP ve SCP adına aday olmadığını, İstanbul'un çoğunluk teşkil eden amele, fakir köylü, küçük esnaf, küçük memuru temsil eden halk adına koyduğunu ifade etmektedir. Aktaran; Sancar, *age.*, s. 110.

²⁶ Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasal Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, s. 192-193.

²⁷ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayınları, İstanbul, 1994, s. 23-24; ayrıca bkz., Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 18-19.

Grubuna verilmiş olması Eroğul'un vurguladığı gibi herhalde bir rastlantı değildir.²⁸

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir dünya düzenine geçişin yarattığı ortamda Türkiye'de de siyasi ve ekonomik liberalleşmeye geçişi teşvik eden etmenler oluşmuştu. Almanya, İtalya ve Japonya'daki totaliter rejimlerin yenilgisi ve Batı demokrasilerinin zaferi, her zaman Batı'daki siyasi değişikliklere tepki veren Türkiye'yi de etkisi altına aldı. Soğuk Savaşın taraflarının belirlendiği aynı dönemde Stalin'in düşmanlığıyla gelişen Sovyet tehditleri karşısında Türkiye, Batılı güçlerle ittifaka yanaştı.²⁹ Böylesi bir ortamda Türkiye'de tek parti rejimi hiç de hoş görülmecekti.

Yeni bir siyasi parti kurma girişimi CHP içindeki muhalefetten önce İstanbullu bir sanayici olan Nuri Demirağ'dan geldi. 7 Temmuz 1945 tarihinde Nuri Demirağ "Milli Kalkınma Partisi"ni kurmak için hükümete başvurdu ve Ağustos'ta yeni partiye izin verildi. Türk siyasal yaşamında Milli Kalkınma Partisi belirgin bir iz bırakmadı. Dörtlü Taktikle ifadesini bulan, CHP içinden çıkan ve artık partiden ayrılan muhalefet ise hızla başta basın yoluyla olmak üzere eleştirilerini sürdürdüler. Türk siyasal yaşamında yeni bir demokrasi deneyimine başlangıç oluşturan ve yeni bir dönem yaratan DP, resmen 7 Ocak 1946 tarihinde kuruldu. DP'nin kurucuları olan Celal Bayar başta olmak üzere Dörtlü Taktikle katılan Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan hepsi CHP içinde siyaset yapmış ve tecrübe edinmiş kişilerdi. DP'nin kurulduğu gün, merkez idaresi, tüzüğü ve programı ilan edildi. Yeni partinin programı eski partilerinin programından çok da farklı değildi. DP'liler, Kemalizm'in altı ilkesini her birine farklı bir yorum katmış olmalarına rağmen benimsiyorlardı. Gerçi ilkelerin anayasada yer alması programın bu şekilde olmasını, bağlayıcı bir içeriğe sahipti. Yine de iki parti arasındaki benzerlik DP'nin henüz kuruluş aşaması için geçerliydi. DP örgütü genişlerken parti niteliğini de değiştirmeye başladı.³⁰

Parti programında vurgu Eroğul'un da belirttiği gibi; "liberalizm ve demokrasi" olarak yer almaktadır. Liberalizm hem hürriyetler hem de iktisadi düzen açısından ele alınmıştır. Genel ilkelerin ikinci ağırlık merkezini oluşturan demokrasi görüşü partinin kuruluş amacı olarak ilan edilmektedir.³¹ Bu amaç programın birinci maddesinde ortaya konmaya çalışılıyordu: "*Siyasî hayatımızın, birbirine karşılıklı saygı gösteren partilerle idaresi lüzumuna inanan DP, Türkiye*

²⁸ Eroğul, *age.*, s. 18-19.

²⁹ Ahmad, *age.*, s. 24.

³⁰ Ahmad, *age.*, s. 29.

³¹ Eroğul, *age.*, s. 31.

Cumhuriyeti'nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumî siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadile kurulmuştur."³²

Parti programında DP'nin ülkede demokrasinin gelişimiyle ilgili amaçları arasında, kadınların yurttaşlık haklarının geliştirilmesi gibi bir vurguya rastlanmamıştır. Hürriyetler "insan hakları" kavramıyla ifade edilmiş; hatta bu dönemde, kadınların daha önceden kazandıkları siyasal haklarının kullanımında, özellikle seçilme hakları konusunda, bir gerileme olmuştur. Çok partili döneme geçişle başlayan kadın parlamenterler sayısındaki düşüş, DP döneminde devam etmiştir. Çok partili sisteme geçildikten sonra TBMM'de 9 kadın milletvekili Meclisin yüzde 1,9'unu oluştururken, 1950-1954 yılları arasında 3 kadın milletvekili yüzde 0,6; 1954-1957'de 4 kadın milletvekili yüzde 0,7; 1957-1960'ta 8 kadın milletvekili meclis içerisinde yüzde 1,3 oranında temsil imkânı bulmuştur. Sayıları az da olsa kadın adayların Atatürk ilkelerine ve reformlarına bağlılığın kanıtı olarak sembolik önemleri bu dönemde de devam etmiştir.

Dilara Koçer'in DP Döneminde yayımlanmakta olan 17 kadın dergisini inceleyerek yaptığı çalışma, dönem içinde kadınların konumuna ilişkin fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Koçer; *"Türkiye'de demokrasiye geçiş sürecinde kadın dergilerinin kadın hakları, kadın sorunları, kadının aile içi ve kamusal rolleri açısından son derece pasif, duyarsız ve ilgisiz kaldıkları görülmüştür. Tek seslilikten çok sestiliğe geçildiği bu dönemde kadın dergileri yine tek sesli çıkmaya devam etmiş, üstelik bu dergilerin toplumsal yaşam içinde kadını geriletici bir işlev gördüğü ortaya çıkmıştır.*"³³

Serpil Sancar'ın *"muhafazakâr modernleşme dönemi (1945-1965)"* olarak adlandırdığı ve DP iktidarını da kapsayan dönem, ülkenin II. Dünya Savaşı sonrasında siyasal, ekonomik ve toplumsal alanlarda yaşadığı değişimlerin sonucunda şekillenmiştir. Modernleşme anlayışı da buna koşut olarak bazı değişikliklere uğramıştır. Dönemin analizleri pek çok açıdan yapılmış olmasına karşın cinsiyet rejimi yönünden çok az irdelenmiştir. Sancar'ın dönemin günlük gazetelerinden yaptığı değerlendirmeler oldukça önemlidir. Sancar'ın açıklamalarından yola çıkarak, 1950'li yıllara, cinsiyet rejimi açısından bakınca, modern Türk ailesinin inşasında temel süreçlerin geride kaldığını ama bu 'modern' ailenin söz konusu köylü-taşra tehditlerine karşı nasıl ve hangi stratejilerle korunması/konumlandırılması gerektiğinin bilinmediği bir ortam görülmektedir. Öte yandan da, artık belli ekonomik ve sosyal güvenceler elde etmiş kentsoylu erkeklerin daha estetize edilmiş 'eril' dünyalarına yeni zevkler ekleme özgürlüğünü genişlettikleri, yeni erkek egemen değerleri inşa edilmekte

³²Demokrat Parti Programı 1946,

<http://www.tbmm.gov.tr/cyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE>

³³ Dilara Koçer, "Demokrat Parti Dönemi (1950-1960) Kadın Dergilerinde Kadın İmajı", *Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks*, Ed. Necati Demir, 2 no. 1 (2009), 140-141. <http://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/viewFile/67/kocer>

olduğu gözlenebilir. Artık modern Türk ailesi kadın güzelliği, modern ev dekorasyonu, moda ve gezi gibi yeni eklemeler ile başbaşıdır.³⁴

Türk siyasal yaşamında “DP Dönemi” olarak adlandırılacak on yıllık evre 14 Mayıs 1950 seçimleri ile başlamıştır. DP’nin iktidara geldiği 1950 seçimleri, öncesinde yaşanan gerginliklere karşın büyük bir sükûnet ve ağırbaşlılık içinde gerçekleşmiştir. Ertesi gün sonuçlar açıklandığında DP oyların yüzde 53,35’ini alarak Meclisteki 487 üyelikten 408’ini kazanmıştır. Genel seçimlerin ardından DP asıl zaferini 3 Eylül 1950 tarihinde gerçekleştirilen yerel seçimlerde elde etti. Bu başarı üzerine Adnan Menderes, *“Türk milleti CHP’yi 14 Mayıs’ta iktidardan tasfiye etmişti; 3 Eylül’de de muhalefetten tasfiye etti”*³⁵ şeklinde demec vermişti. DP, 600 belediyeden 560’ını, yani yüzde 93’ünü kazanmıştır.³⁶

Bu arada Müfide İlhan’ın belediye başkanı seçildiği Mersin, DP’nin ilk örgütlendiği önemli kentlerden biriydi. DP, Mersin’deki örgütlenmesine 19 Şubat 1946’da başlamıştı. Mersin’de DP’nin ilk kuruluş çalışmalarını yürüten isimler arasında Hamdi Ongun, Fahri Merzeci ve fabrika müdürü Faruk Ül gibi kentin ileri gelenleri yer almaktadır.³⁷ Müfide İlhan da, 1946 yılından itibaren DP’nin çalışmalarına katıldığını belirtmiştir.³⁸ DP, öne alınan genel seçimlere katılma kararını aldıktan sonra seçim kampanyasına Celal Bayar başkanlığında Adana’dan başlamış ve Adana’dan sonra Tarsus ve Mersin’e geçmiştir. Celal Bayar’a bölgede çok büyük bir ilgi gösterilmiş, halk saatler boyunca Bayar’ı görmek için yollarda beklemiştir. 14 Mayıs 1950’de gerçekleştirilen genel seçimleri kazanan DP İçel’de (Mersin) oyların çoğunluğunu almıştır. Genel seçimlerin ardından Ağustos 1950’de belediye meclisi üyelerinin aday seçimi gerçekleşmiştir. Mersin’de Eylül 1950’de yapılan belediye meclisi üye seçimlerini de DP kazanmıştır. İl Belediye Meclisinin DP’li üyesi Müfide İlhan, ilk kadın il belediye başkanı olmuştur.³⁹

Müfide İlhan

Müfide İlhan, 1911 yılında İstanbul Beykoz’da dünyaya gelmiştir. Mareşal Fevzi Çakmak’ın, I. Dünya Savaşı’nın Çanakkale Cephesi’nde şehit düşen kardeşi, Mehmet Nazif Çakmak’ın kızıdır. Amcasının himayesinde ve annesi

³⁴ Sancar, *age.*, s. 238.

³⁵ Cumhuriyet, 5 Eylül 1950.

³⁶ Eroğul, *age.*, s. 103.

³⁷ İbrahim Bozkurt, “Demokrat Parti’nin İçel Örgütü ve Adnan Menderes’in Mersin’de Karşılığına İlişkin Bazı Notlar”, *Türk Tarihinde Adnan Menderes*, C.I, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, 2012, s. 294.

³⁸ Müfide İlhan “Hal Tercümesi”, Kadın Eserleri Kütüphanesi, Müfide İlhan Özel Koleksiyonu.

³⁹ Bozkurt, *agm.*, s. 300

Emine Hanım'ın bakımında yetişmiştir. Eğitim ve öğretim sürecini çeşitli okullarda tamamlayarak, Kandilli Kız Lisesi'nden mezun olmuştur.

1927–1928 öğretim yılında İstanbul Öğretmen Okulu'ndan İlkokul Öğretmeni diplomasını alarak, İstanbul Moda İlkokulu'nda görevine başlamıştır. Evlendikten sonra Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde (Erzurum, Doğu Beyazıt ve Kırklareli'nde) çalıştıktan sonra eşinin Ankara'ya tayini dolayısıyla Türk Eğitim Derneği Ankara Koleji'nde görev yapmıştır.

1936–1937 yıllarında Almanya'ya giden Müfide İlhan, Goethe Lisan Enstitüsü'nde Almanca öğrenip Alman okullarında incelemelerde bulunmuş, Pestalozzi- Frobel Hans'da Halk Eğitimi ve Çocuk Terbiyesi seminerlerine katılmıştır.

Ankara'ya dönüşünde özel bir anaokulu açmışsa da mali imkânsızlıklardan dolayı okulu kapatmak zorunda kalmıştır. Ardından Çocuk Esirgeme Kurumu, Keçiören Çocuk Yuvası'nda öğretmenlik yapmıştır. Eşi Faruk İlhan'ın, Türkiye ve Afganistan hükümetleri arasında yapılan bir anlaşmaya göre Kabil Tıp Fakültesi'nde görevlendirilmesi üzerine Kâbil'e gitmiş, gönüllü olarak Türkiye sefaretinin desteği ile Türk çocuklarının eğitimi ile uğraşmış, burada Türk okulu açılması için çaba göstermiştir.

1945 yılında Türkiye'ye dönünce, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Gündüz Bakımevi Müdürlüğü'nü yapmıştır. Daha sonra eşinin doğum yeri olan Mersin'e yerleşmiştir. 1946 yılında, Mersin'de, çevresinin desteğiyle aktif siyasete başlayan Müfide İlhan, DP'nin çalışmalarına katılmıştır. 1950 yılı Eylül ayında gerçekleştirilen yerel seçimlerde liste başı seçilmiş ve Mersin'de belediye başkanı olmuştur. Bu durum hem Türkiye'de hem de dünya basınında ilgi gösterilen bir konu olmuştur. Ancak siyasi çatışmalar nedeniyle görevinden ayrılmıştır. Belediye başkanlığı görevinden ayrılmasından sonra çeşitli sosyal hizmet alanlarında çalışmalarını sürdürmüştür. 1966 yılında Türk Anneler Derneği tarafından yılın annesi seçilen Müfide İlhan yedi çocuk annesidir.⁴⁰

1996'da yaşamını yitiren Müfide İlhan'ın yedi çocuk sahibi bir anne olmakla birlikte, kendi dünya görüşü ve idealleri doğrultusunda hep bir mücadele içinde olduğu görülmektedir. Cumhuriyet'in idealleri doğrultusunda eğitimin yaygınlaşması ve kadın haklarının geliştirilmesi çalışmalarının temel eksenini oluşturmuştur. 1958 yılında Kızılay Derneği'nin ilk yardım öğretmenliği ve tekâmül kurslarında sertifika alarak bir süre Kızılay bünyesinde ülkenin çeşitli yerlerinde vatandaşlara ilk yardım öğretmenliği yapmıştır. Katkılarından dolayı

⁴⁰ Müfide İlhan'ın kendi yazdığı hal tercümesi esas alınmıştır. Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi, Müfide İlhan Özel Koleksiyonu. Müfide İlhan'ın önceki evliliğinden iki, eşi Faruk İlhan'ın da önceki evliliğinden bir çocuğu vardır. Müfide ve Faruk İlhan'ın evliliklerinden dört çocukları olmuştur. Kudret Ünal, *Müfide İlhan, Türkiye'nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı*, Tarsus Belediyesi Kültür Yayınları, Tarsus, 2013, s. 15, 19.

Kızılay Genel Merkezi tarafından 1964 yılında Gümüş Madalya ile taltif edilmiştir.⁴¹ Özel arşivi içinde yer alan evrakta Müfide İlhan'ın Ankara'da 8 Ocak 1968 tarihinde kurulan "Geri Zekâlı Çocukları Koruma Derneği"ne üyeliğinin kabul edildiği yer almaktadır. Üye sayısını arttırmakta güçlük çeken derneğe İlhan'ın katkıları için teşekkür edilmektedir.⁴² Yaşamı boyunca pek çok sivil toplum kuruluşuna katılan ve maddi, manevi destek veren Müfide İlhan'ın özel arşivinde dernekler tarafından kendisine gönderilen teşekkür yazıları mevcuttur. Mersin Liselileri Derneği, Türkiye Eski Muharipler Derneği, Köy Öğretmenleriyle Haberleşme Derneği, Sosyal Hizmetler Araştırma Derneği, üyesi olduğu dernekler arasındadır.⁴³ 1959 yılında kurulan "Türk Kadınlar Konseyi Derneği"nin çalışmalarını da takip eden Müfide İlhan, özellikle 1989 yılı baharında Mersin'de de örgütlenen derneğin çalışmalarına katılmış ve desteklemiştir.⁴⁴

Pek çok konuda duyarlı ve üretken bir insan olan Müfide İlhan, henüz Türkiye'de organ bağışının yaygınlaşmadığı bir dönemde 14.07.1963 tarihinde Türkiye Göz Bankası Derneği'ne gözlerini bağışlamıştır. Bağışından dolayı Türkiye Göz Bankası Derneği İlhan'a şeref üyeliği vermiştir.⁴⁵

Müfide İlhan, belediye başkanlığı görevinden ve DP'den, oldukça kırgın bir şekilde ayrıldıktan sonra, daha çok sosyal sorumluluk çalışmalarına ağırlık vermiş olsa da 1980 döneminde yeniden aktif siyasete ilgi göstermiştir. İlhan, Turgut Sunalp'ın kurduğu Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin (MDP) çalışmalarına katılsa da, bu çalışmaları çok uzun sürmemiştir. MDP'nin Mersin örgütlenmesine katılan Müfide İlhan, partinin İçel İl Yönetim Kurulu üyesi seçilmiştir. Mersin'de yayınlanan Hakimiyet Gazetesi'nde yer alan iki ayrı istifa dilekçesi ile partiden ve il yönetim kurulu üyeliğinden ayrıldığını belirtmiştir. 26 Eylül 1983 tarihli dilekçesinde İlhan, ayrılma gerekçesini; "*Parti'nin çalışmalarındaki usulsüzlük, düzensizlik ve Atatürk ilkelerine bağlılığın kuru sözlerden ibaret kalması*"⁴⁶ şeklinde açıklamaktadır. 01 Ekim 1983 tarihinde, MDP Genel Başkanı Turgut Sunalp, Partiyle arasında bir uzlaşmazlık oluşan Müfide İlhan'a,

⁴¹ Etem Çalışkan, *Evlerinin Önü Mersin*, Mersin Liselileri Derneği Kültür Yayınları, Mersin, 1987, s. 54.

⁴² Geri Zekâlı Çocukları Koruma Derneği Genel Merkezi, Genel Yönetim Kurulu Başkanı Fahreddin Duatepe'nin Müfide İlhan'a gönderdiği yazı. Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi, Müfide İlhan Özel Koleksiyonu.

⁴³ Örneğin Mersin Liseliler Derneği 16.11.1989 tarihli yazısında Müfide İlhan'a derneğe iki milyon lira bağışladığı için teşekkür etmektedir. Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi, Müfide İlhan Özel Koleksiyonu.

⁴⁴ Kadın Eserleri Kütüphanesi, Müfide İlhan Özel Koleksiyonu.

⁴⁵ Türkiye Göz Bankası Derneği Başkanı Prof. Dr. Süreyya Gördüren, Ankara, 19.09.1963. Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi, Müfide İlhan Özel Koleksiyonu

⁴⁶ Hakimiyet, 28 Eylül 1983.

partilerinden milletvekili olma isteğine memnun olduklarını, ama müracaatların fazla olmasından dolayı üzülererek kabul edemediklerini bildirmiştir.⁴⁷

Hayatının bundan sonraki kesitinde de belediye başkanı seçildiği Mersin kentyle bağını koparmamıştır. Mersinliler, bir dönem belediye başkanı olan Müfide İlhan'ı hatırladıklarını çeşitli vesilelerle göstermeye çalışmıştır. Mersin'de Özel Türkmen Lisesi'nde fen laboratuvarına, Müfide İlhan adı verilmiştir.⁴⁸ Ayrıca Müfide İlhan'ın yaşamını yitirmesinden kısa bir süre önce, kendisinin de katıldığı bir törenle, Mersin Yenişehir Belediyesi tarafından yaptırılan "Müfide İlhan Parkı"nın açılışı yapılır.⁴⁹ 2009 yılında yapımı tamamlanan bir ilköğretim okuluna da Müfide İlhan adı verilmiştir.

Müfide İlhan'ın Belediye Başkanı Seçilmesi ve Belediye Başkanlığı

DP, iktidara geldikten sonra halk önünde ilk sınavını, Eylül başında gerçekleştirilen yerel seçimlerde verdi ve büyük bir başarı elde ettiği görüldü. Mersin'de de seçimi DP kazandı. Kentteki DP'li 27 belediye meclis üyesinden biri de Müfide İlhan'dır. Hatta liste başı olarak seçilmiştir. Belediye başkanının belirlenmesinden bir gün önce Yeni Mersin gazetesinde seçim sisteminin ele alınarak eleştirildiği görülmektedir. Belediye başkanının halk tarafından seçilmesinin daha iyi olacağını belirten gazeteye göre; var olan koşullarda en iyi belediye başkan adayı, Müfide İlhan'dır. Yazıda Müfide İlhan'ın bu göreve neden uygun görüldüğü şöyle açıklanır:

"Bu bayan, bütün mesaisini belediye işlerine hasır edebilecek bir durumdadır. Ferkalade enerjik olduğu için belediye dairesindeki koltuğuna yaslanarak akşama kadar "kağıt havalesi" ile vakit gayp etmez. Şehrin her tarafını gezer, her ihtiyacı tesbit eder ve şehir halkına faydeli olur. Dünyanın muhtelif şehir ve kasabalarını sayın eşi Faruk ile beraber gezmiş, görmüş olması sebebiyle şehirlerin ihtiyaçları, imarı işleri hakkında bilgisi vardır. Mersinli seçicilerin en fazla reyini kazanmış olmasından dolayı şehir halkının çoğunluğunun kendisinin Belediye Reisi olmasını istediklerini farz etmekte yanlış olmaz. Ve nihayet Mersinde Belediye Reisinin bir bayan olması hem Mersinliler için pek haklı bir iftihar vesilesidir, hem de dünya ölçüsünde Türkiye'miz için yepyeni bir zihniyetin ifadesidir".⁵⁰

8 Eylül 1950 tarihinde Mersin şehir meclisinin yeni üyeleri belediye dairesinde en yaşlı üye İsmail Safa Çiftçi'nin başkanlığında toplanmışlardır. Gizli

⁴⁷ Müfide İlhan, arşivinde, hem kendi dilekçelerinin yayınlandığı Hakimiyet Gazetesi'ni, hem de MDP'nin kendisinin milletvekili olma isteğini reddettiği yazıyı saklamıştır. Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi, Müfide İlhan Özel Koleksiyonu.

⁴⁸ Ünal, *age.*, s. 55.

⁴⁹ Mersin Yenişehir Belediye Meclisi 18/10/1995 tarihli ve 167 sayılı kararı. Kaynak: Kadın Eserleri Kütüphanesi, Müfide İlhan Özel Koleksiyonu.

⁵⁰ *Yeni Mersin*, 8 Eylül 1950.

oyla yapılan belediye başkan oylaması sonucunda, “*ittifakla*” Müfide İlhan belediye başkanı seçilmiştir. Müfide İlhan, “*şehir işlerinin muntazam bir surette cereyan etmesine bütün kudretile çalışacağımı void ederek bu hususta meclis üyelerinin ve şehir halkının müzâberetine istinat edeceğimi*”⁵¹ açıklayan heyecanlı bir konuşma yapmıştır.

Müfide İlhan’ın belediye başkanı seçildiği haberi, ulusal basında olduğu kadar uluslararası basında da yankı bulmuştur. Özellikle ABD basını Müfide İlhan’ın belediye başkanı seçilmesine ilgi göstermiş; 8 Kasım 1950 tarihli *The Tipton Daily Tribune*⁵² gazetesi, Türkiye tarihinde ilk kez bir kadın, belediye başkanı seçilmiştir haberini sayfalarına taşımıştır. Ayrıca *The Racine Journal Times* gazetesi⁵³ “Türkiye’nin kadın belediye başkanı kendinden emin” başlığıyla yer verdiği haberde Müfide İlhan’ın; “*bir kadının da bir erkek gibi belediye başkanı olmasına engel bir durumun olmadığı*” sözlerine yer verilmiştir.

Müfide İlhan’ın belediye başkanı seçilmesi, Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın memnuniyetini dile getirdiği bir tebrik telgrafı ile kutlanmıştır. Cumhurbaşkanı’nın telgrafının içeriği ve Müfide İlhan’ın yanıtı DP’nin yayın organı olan *Zafer* gazetesinde yayınlanmıştır.⁵⁴

Yeni Mersin gazetesinde yayınlanan şüirde, bir kadın belediye başkanına sahip olmanın Mersinliler tarafından da sevinçle karşılandığı anlaşılmaktadır.⁵⁵

Müfide İlhan’ın belediye başkanı seçilmesinden sonra ilk röportajı ve ailesiyle birlikte çektiği fotoğrafı *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanmıştır.⁵⁶ Yapılan görüşmede Müfide İlhan’ın yanıtları, onun, belediye başkanlığı görevini nasıl algıladığını ortaya koyduğu gibi “kadın hakları veya kadınların sorunları” hakkında da düşüncelerini içermektedir. İlk soru kadın gözüyle belediyeciliği nasıl gördüğüyle ilgilidir. Müfide İlhan’ın yanıtı şöyle olmuştur:

“Şehir hemşerilerin müşterek evi olduğuna göre, onun işlerini tanzim eden Şehir Meclisinde kadınların da yer almasını zarurî görürüm. Şehre “ev” dediğime göre, şehirciliğinde vatandaşların sağlığını, rahatlığını bir anne titizliği ile düşünmeli, muktesid,

⁵¹ *Yeni Mersin*, “Yeni Şehir Belediye Meclisi üyeleri toplandı. Müfide İlhan ittifakla Belediye Başkanı seçildi,” 9 Eylül 1950.

⁵² *The Tipton Daily Tribune*, “TURKEY MAYOR,” November 8, 1950.

⁵³ *The Racine Journal Times*, “First Woman Mayor In Turkey Is Confident,” December 29, 1950.

⁵⁴ *Zafer*, “İlk Kadın Belediye Reisimiz,” 15 Eylül 1950.

⁵⁵ “*Müfide İlhan,*

Uzak değil Mersinin mazisi, tarihçesi.

Yüz seneden beridir geliyor güzel sesi.

1950 de oldu Müfide İlhan,

Şirin, güzel Mersinin tekden kraliçesi”. Bkz. *Yeni Mersin*, “Hayal Çiçekleri, Portreler,” 21 Ekim 1950.

⁵⁶ Fotoğraf için Bkz., Ek I.

*evin ve aile efradının ihtiyaçları bütçenin müsaadesi nisbetinde en iyi, en ucuz şekilde tanzim edilmeleridir. "Yuvası yapan dişi kuştur" derler. Şehrinde cazip bir yuva haline getirilmesi lâzımdır. Mersin Şehir Meclisinde tek kadın olarak kaldığıma üzüntülüyyüm. Fakat Mersinli hemcinslerimin benden yardımlarını esirgemeyeceklerinden eminim. Onların alâkası bu eksikliği giderecektir."*⁵⁷

Görüldüğü üzere İlhan'ın yanıtı, daha önce dünyada ve Türkiye'de belediye meclislerine seçilen kadınlardan çok farklı olmamış belediye-ev benzerliği ve kadınların geleneksel rolleriyle ilişkilendirilmiştir.⁵⁸ Müfide İlhan konuşmasında "Mersin'de mukaddes gaye uğrunda çalışan bütün Demokratlar, iyi niyet sabibi muhalifler, gençlik ve nihayet kadın kardeşlerim en candan yardımcılarımlar olacaktır" sözleriyle de sürdüreceği siyasal çizginin ipuçlarını vermektedir. Aday olduğu ve seçildiği DP'ye inanmaktadır ve bağlıdır, ancak şehrin sorunlarını tespit etme ve çözüme konusunda, gençlerden, kadınlardan ve hatta muhalefetten de destek alacağını açıklamaktan çekinmemiştir. Ayrıca şehirdeki genelevlerin durumu ve burada çalışan kadınlarla ilgili soruya verdiği yanıt, kadınların sorunlarıyla ilgili konularda hassasiyetlerini ortaya koymaktadır. İlhan'ın genelevler ve kadınlarla ilgili açıklaması şöyledir:

"Bu mevzu, üzerinde dikkatle durulmaya değer... Öteden beri kadının bir meta olarak piyasaya arzı beni üzen meselelerden biridir. Ben her kadını anne olarak memlekete en büyük hizmeti yapan mukaddes bir varlık olarak görmek isterim. Bununla beraber her hangi sebeple bu durumda bulunan kadınlara karşı içimde derin bir alaka ve acı vardır. Çünkü her kadının kalbinde bir kıvılcım kadar da olsa annelik hissi ve ana olmak arzusu bulunduğu kaniim.

Gazetelerde sık sık gizli randevu evlerinin meydana çıkarıldığı okurken genelevlerin kapanmasına "evet" diyemeyeceğim. Kontrol işinin daha sıkı tutularak sıbbî tedbirler alınması daha uygundur kanaatindeyim.

*Bu hususta bir etüdüm olmadı ve Belediye Reisliğine yeni başlamış bulunmaktığımla dolayısıyla bu sorunuza verdiğim cevap hissidir."*⁵⁹

Bu açıklamalarına karşın Müfide İlhan'ın kısa süren belediye başkanlığı dönemi, kadın sorunlarına ciddi anlamda eğilmesine yeterli değildi.

⁵⁷ Cumhuriyet, "İlk Kadın Belediye Reisile Mülakat", 11 Eylül 1950.

⁵⁸ Ayten Alkan, Yerel Yönetimler ve Cinsiyet adlı çalışmasında belediyelerde kadınların yer almalarıyla ilgili yaklaşımlardan birinin, yerel düzeyin iktidardan çok hizmetle, dolayısıyla kadınların geleneksel rolleriyle daha kolay bağlantılandırılabilmesi, bir başka deyişle "kadınlara daha çok yakıştırılması"yla ilgili olduğunu belirtir. Verdiği örnekler şöyledir: "Nütekim Fransa'da yüzyılın ilk yarısında belediye yönetimlerinde görev almak isteyen kadınlar, 'evi temizledikleri gibi kenti de temizleyebilecekleri' sansözleriyle hareket ediyorlardı. Türkiye'nin 1930 belediye seçimlerinde İstanbul Şehir Meclisi üyeliğini kazanan Latife Bekir'in 'belediyecilik her şeyden önce büyütülmüş bir ev idaresi demektir' yorumu da geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle yerel yönetime etkin katılım arasında kurulan bu bağı doğrular". Alkan, *age.*, s. 88.

⁵⁹ Cumhuriyet, "İlk Kadın Belediye Reisile Mülakat," 11 Eylül 1950.

Müfide İlhan'ın belediye başkanlığı döneminde karşılaştığı en önemli sorunlardan biri Mersin Limanı'dır. Aslında Müfide İlhan'ın belediye başkanı seçildiği Mersin, 19. Yüzyıl içinde hızlı gelişim gösteren bir liman kentidir. Cumhuriyet döneminde Mersin, 1924 yılında vilayet merkezi haline getirilmiş, 1933'te ise İçel ve Mersin illeri birleştirilerek, merkezi Mersin olmak üzere İçel iline dönüştürülmüştür.⁶⁰ Kent, Çukurova gibi tarımsal üretimde önemli bir bölgenin limanı olarak, Cumhuriyet döneminde de gelişimini sürdürmüştür. Ancak, şehrin, 1950 yılına gelindiğinde hala çözülmesi gereken pek çok problemi vardır ve Müfide İlhan bu sorunların üstesinden gelmekte kararlıdır. Aşılması gereken zorlukları ve bunların üstesinden nasıl gelineceğini 29 Ekim 1950'de Yeni Mersin gazetesinde dile getirmiştir:

"Biliyorsunuz ki, kültür, iktisad, bayındırlık ve emsali işlerde olduğu gibi şehircilik işleri de Cumhuriyet devrinde ele alınmıştır. Bu sebeple şehirciliğimizin övünülür bir mertebeye yükselmemiş olduğunu esfle itiraf etmek mecburiyetindeyiz. Belediyeleri, şimdiye kadar olduğu gibi vatandaşa zorluk gösteren bir müessese diye tanıtmaktan kurtaracak tedbirleri sağlamak için Hükümet, Belediye kanun ve nizam konularını incelemektedir. Bizde, bir kısmı çok eski zamanlarda, bir kısmı da daha sonraları hazırlanmış olan talimatnameleri gözden geçirmekteyiz. Bu talimatnameleri incelerken vatandaş kütleleri de görüştürerek ve onların yapmakta oldukları iş ve sanatlarını ilgilendiren emir ve yasaklar hakkındaki düşüncelerini de öğrenerek ona göre hazırlıklarda bulunacağız. Ondan sonra umumun menfaati nazarıtıbara alınarak verilecek kararlara boyun eğmek ve bu kararların tatbikinde şehir halkının emriyle vazife almış olan Belediye teşkilâtının işini kolaylaştırmak hemşehrilerin hepsinin vazifesi olduğunu hiç unutmamak lazımdır. Karşılıklı anlayış göstermek her müşküllü ortadan kaldırmaya kifayet eder".⁶¹

Belediye Başkanlığı döneminde Müfide İlhan, Türkiye'de geç örgütlenen ve bu yüzden pek çok sorunları olan belediyeçilik çalışmalarını, kurumsal düzlemde geliştirme amacındadır. Bu amaçla, seçilmesinden kısa bir süre sonra 13 Kasım'da Londra'da düzenlenen uluslararası belediyeçilik kongresine katılmıştır.⁶²

Müfide İlhan'ın belediye başkanlığıyla ilgili kentin hafızasında kalan en önemli görüntü; çizmelerini giyip sabahın erken saatlerinden itibaren kentte yaptığı çalışmalarıdır.⁶³ Mersinli bir eğitimci olan Kudret Ünal⁶⁴, *Müfide Hanım çizmeleri giyiyordu, suların içinde evleri dolaşiyor nereyi su basmışsa arazözle onu temizletiyor, böyle sabah erken saatlerde sokakları geziyor böyle pire gibi dolaşan, kültürlü*

⁶⁰ İbrahim Bozkurt, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mersin Tarihi*, Mersin Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Mersin, 2012, s. 34-35.

⁶¹ *Yeni Mersin*, "Belediye Başkanı Müfide İlhan'ın Gazetemize Demeci," 29 Ekim 1950.

⁶² *Yeni Mersin*, "Belediye Başkanımız Londra'ya Gidiyor," 2 Kasım 1950; *Milliyet*, 25 Kasım 1950.

⁶³ *Nezâhat Zengin ve Yüksel Eren*. Görüşme Tarihi, 15 Mayıs 2014.

⁶⁴ Ünal, *age.*, s. 33.

bir kadın” nitelemesiyle anlatıyor İlhan'ı. Nazmi Öz'ün hatırladıkları arasında da benzer ifadeler yer almaktadır: “1950’li yıllarda Mersin’de Arnavut kaldırımları vardı. Her yer sulanırdı. Müfide İlhan her gün belediyenin çalışmalarını denetlerdi. Mersinin 7 mahallesi vardı o zaman ve karşılaştığı vatandaşlara bir şikâyetiniz var mı diye sorar onları dinlerdi.”⁶⁵ Dönemin bir diğer tanığı, o yıllarda Düziçi Köy Enstitüsü mezunu genç bir öğretmen olan Hüsnüye Özgür de Müfide İlhan'ın, esnafı her sabah denetlediğini, lokantaların temizlik ve sağlık kurallarına uygunluğu konusunda uyarılarda bulunduğunu belirtmiştir.⁶⁶ İlhan'ın büyük kızı Gül Önür⁶⁷ ise hem annesi hem de belediye başkanı İlhan'ı şu cümlelerle anlatıyor:

“Hakikaten ender insanlardandı annemiz. Anne olarak alışılmış annelerden değildi. Ama her ihtiyacımızı, her şeyimizi anında bilir, okumamız için yapılan gayretler o zaman Mersin’de bazı imkânlar kısıtlıydı, erkekler, İstanbul’a yollandı, onların tüm problemleri ile ayrı ayrı ilgilenmek. Ve biz sabahları annemizi göremezdik doğrusu. Sabah 5’te logarları açmaya veyahut bali kontrol etmeye giderdi. Alışagelmış annelerden değildi. Gurur duyduk kendisinden. Her sabah çizmelerini giyer, atın üstünde bütün bacalarını, kardeşlerim diye hitap etmeye başladığı zaman kopardı millet zaten. Dedğim gibi alışık olunmayan bir anne idi. Yani erde de fakat sevgisini, ilgisini hissederdik her zaman fakat çok fazla kendini yöreye ve halka adadığı için yüzünü de zor görürdük. Ama onu hissetmekti çok güzel tabii.

Hızlı gelişen kentlerde; yol, su, elektrik gibi altyapı hizmetleri bugün de üzerinde uğraş verilen alanlardan biridir. Müfide İlhan’da belediye başkanlığına atandıktan sonra Mersin’in elektrik, yol, su, liman ve toplu taşıma gibi sorunlarını çözmek amacıyla hemen çalışmalara koyulmuştur.⁶⁸ Özellikle Mersin’de yazın yaşamı zorlaştıran, hem evlerde içme suyu hem de bahçelerin sulanması için gereksinim duyulan suyu sağlayabilmek için çok çaba sarf etmiştir.⁶⁹

Müfide İlhan, kadınların uzun zaman önce temel yurttaşlık haklarına kavuşmuş olmakla birlikte, bir türlü dâhil olamadıkları Türk siyasal yaşamına bireysel çabalarıyla katkıda bulunmaya çalışmıştır. Ancak siyasetin karmaşık yapısı içinde tek başına mücadele etmesi mümkün olamamıştır. İlhan'ın belediye başkanlığı anlayışına yönelik ilk eleştiriler, onun muhalefet partisi olan CHP’lilerle de partili ayrımı yapmaksızın çalışmaya devam etmesi olmuştur. Yeni Mersin Gazetesi’nde, İbrahim Kancaal’ın yazısında belirttiği üzere; Müfide

⁶⁵ Nazmi Öz. Görüşme Tarihi, 5 Kasım 2010.

⁶⁶ Hüsnüye Özgür. Görüşme Tarihi, 12 Kasım 2010.

⁶⁷ Müfide İlhan ile ilgili radyo programı, Gül Önür, 5 Aralık 2008.

<http://www.trt.net.tr/Radyo/HaberDetay.aspx?HaberKodu=4753e7d7-ef61-41bc-ab2b-3106f1cca631>

⁶⁸ Yeni Mersin, “Belediye Başkanı Müfide İlhan’ın Gazetemize Demeci” 29 Ekim 1950; 1 Kasım 1950.

⁶⁹ Yeni Mersin, “Sulama işi,” 28 Eylül 1951; “Belediye meclisi dün toplantısına başladı,” 2 Ekim 1951.

İlhan'ın, "Halk Partili zevatla istişareler ettiği, kendi partisinden olmayan kimselerin belediye teşkilatında vazife görmelerine mani olmadığı"⁷⁰ yani belediyeye Demokrat Partilileri yerleştirmedeği dile getirilmiştir. Kancaal; eleştirilere karşı bu durumdan iftihar edilmesi gerektiğini şu sözlerle ifade etmektedir: "Belediye Başkanımızın üzerine aldığı vazifeyi; partici zihniyetin basis temayüllerine kapılmıyarak başarmak azminde olduğu anlaşılıyor. Gösterilen şu azim-i dirayet ve şahsiyet karşısında emniyet hislerimizin bir kat daha kuvvetlendiğini iftiharla söylemek, söylenen diğer sözlerle nazaran çok daha uygundur; sanırım."⁷¹

Belediye Meclisi içinde ortaya çıkan hoşnutsuzluk ve eleştiriler zaman zaman basına da yansımış ve giderek artmıştır. Müfide İlhan'ın uluslararası belediyeler birliği toplantısına katılmak için gittiği Londra'dan geç dönüşü, gerekli açıklamayı yapmasına rağmen, belediye meclisine saygısızlık olarak yansıtılmıştı.⁷² Hatta Yeni Mersin gazetesi, Belediye Meclisinin İlhan'ın senelik izinde olduğu dönemde, Şevket Pozcu Çiftliğinde kurulması planlanan mahallenin proje işlerinin çalışmalarını sürdürmesini, DP Mersin İl Örgütünün onun aleyhine bir çalışması olarak değerlendirmiştir.⁷³ Müfide İlhan'ın kendi hal tercümesinde "bazı siyasi çekişmeler nedeniyle" şeklinde ifade ettiği belediye başkanlığı görevinden ayrılması, Aralık 1951 tarihinde gerçekleşmiştir. 11 Aralık 1951 tarihli Yeni Mersin gazetesinde, "Belediye Başkanı Müfide İlhan'ın iskat kararı tastik edildi?" başlığıyla verilen haberde, 17 Aralık 1951'de yeni belediye başkanının seçileceği belirtilmektedir.⁷⁴ Bu arada Müfide İlhan, sadece belediye başkanlığı görevinden değil DP'den de ayrılmıştır. Kızı Gül Önür, Müfide İlhan'ın yaşananlar sonrası çok üzülüğünü ifade etmektedir. Kızının "çetin ceviz bir kadın" diye tanımladığı İlhan, sonrasında mücadeleyi bırakmamış, "Mücadele" adıyla bir dergi çıkarmıştır.⁷⁵

Sonuç

Türkiye'de kadınların siyasal alana katılımıyla ilgili koşullar, ilk olarak Osmanlı modernleşmesi içinde gelişmiştir. Osmanlı düzeninin geçirdiği değişim, kadınların da yaşamını etkilemiş, onları ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamın bir parçası haline getirmeye başlamıştır. Çıkardıkları gazete ve dergiler, kurdukları derneklerle seslerini duyurmaya çalışan kadınlar, medeni ve siyasal hak taleplerini ortaya koymuşlardır. Kadınlar, Cumhuriyet Dönemi'nde kavuştukları

⁷⁰ İbrahim Kancaal, "Müfide İlhan ve başarısı," *Yeni Mersin*, 29 Aralık 1950.

⁷¹ Kancaal, agm.

⁷² *Yeni Mersin*, "Belediye Meclisi dün ilk toplantısını yaptı. Belediye Başkanı Müfide İlhan'ın Londra seyahatinin görüşülmesi tartışmalı oldu," 5 Şubat 1951.

⁷³ *Yeni Mersin*, "Belediye Meclisi Toplandı", 16 Ekim 1951.

⁷⁴ *Yeni Mersin*, "Belediye Başkanı Müfide İlhan'ın iskat kararı tastik edildi," 11 Aralık 1951.

⁷⁵ Müfide İlhan ile ilgili radyo programı, Gül Önür, 5 Aralık 2008.

siyasal haklara bu tecrübeler ve çabalar sonucu ulaşmıştır. Ancak kadınların kendi siyasal haklarını elde etmeleriyle ilgili bilinçlenme ve örgütlenmeleri bu sürecin bir parçası olmakla birlikte, birincisi toplumun daha dar bir kesiminde kendine yer bulabilmiş ve kitleselleşmemiştir; ikincisi çerçevesinin Cumhuriyet yönetimi tarafından çizildiği bir modernleşme sürecine dâhil edilmiştir. Cumhuriyet reformları, kadınları kendi modernleşmesinin bir simgesi olarak görmüş; toplumsal ve siyasal alanda statülerini geliştirmelerinin önündeki engelleri yasal olarak ortadan kaldırarak, sosyo-ekonomik ve kültürel değişimin önünü açmış, daha iyi eğitim almış, meslek sahibi, vb. gibi vasıflara sahip kadınlar için kendilerini geliştirebilmeleri, siyaset yapabilmeleri gibi olanaklar yaratmıştır.

Türkiye’de kadınlar, siyasal haklarına ilk olarak 3 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen 1580 sayılı yeni Belediye Kanunu ile kavuştular. Kanun, Türkiye’de belediyelerin yönetsel, toplumsal ve siyasal işlevlerine ek olarak yerel yönetimlere modernleşme işlevi de yükliyordu. Kanunun modernleşme işlevi, kadınların kent yönetiminde yer alabilmesinin sağlanmasını da içermekteydi. Böylece kadınlar yerel seçimlerde seçme ve seçilme haklarına kavuştular. Ardından 1933 yılında muhtar ve ihtiyar heyetine seçilme hakkı ve nihayet 1934 yılında anayasada yapılan değişiklikle milletvekili seçme ve seçilme haklarına sahip oldular. Ancak yasal zeminde engellerin kalkması, Türkiye’de kadınların siyasete “oy verme” edimi dışında katılımını sağlamaya yetmemiştir. Bunun en somut kanıtı, kadınların hem ulusal hem de yerel yönetimlerde az sayıdaki temsilileridir. Tek Partili dönemde sembolik açıdan taşıdıkları değer de çok partili dönemin değişen siyasal koşulları içinde eski önemini yitirmiştir. Müfide İlhan’ın belediye başkanı seçildiği dönem böyle bir tarihsel sürecin sonucudur.

Müfide İlhan’ın siyasete katıldığı ve seçildiği DP, Türkiye’de tek partili rejimin sona ermesi ve ülkenin demokratikleşme sürecinin önemli bir adımı olarak değerlendirilir. Ancak DP’nin demokrasi ve modernleşme anlayışı, kadın haklarına yeni bir soluk getirmemiştir. Öte yandan Müfide İlhan’ın DP’den seçilmesi kendisinin partiye gösterdiği ilginin bir sonucudur.

Türkiye’de, iktidara DP’nin geldiği genel seçimlerin ardından 3 Eylül 1950 tarihinde gerçekleşen yerel seçimlerde, Müfide İlhan Mersin’den Belediye Başkanı seçilmiştir. Kadınların yerel yönetimlerde seçme ve seçilme haklarını elde etmelerinin üzerinden yirmi yıl geçtikten sonra. Bu açıdan bakıldığında Müfide İlhan’ın Belediye Başkanı seçilmesi ve belediye başkanlığı dönemi, Türkiye’de kadınların siyasal alanda temsili açısından oldukça önemlidir. Müfide İlhan’ın Belediye Başkanı seçilmesi hem ulusal hem de uluslararası basında yankı bulmuş, Türkiye’nin ilk kadın il belediye başkanı olarak ilgi gösterilen bir haber olmuştur.

Müfide İlhan’ın Belediye Başkanı olarak Mersin’den seçilmesi kentin tarihsel, kültürel, ekonomik gelişimiyle de ilgilidir. Bir liman kenti olarak Osmanlı son

döneminde gelişmeye başlayan Mersin, Cumhuriyet Dönemi'nde hızla büyümüştür. Müfide İlhan'ın Belediye Başkanı seçilmesi kentte olumlu karşılanmış, bu hoşnutluk, dönemin yerel basınında da ifade edilmiştir. Ayrıca daha sonraki dönemlerde de Mersinliler, ilk kadın il belediye başkanına sahip çıkarak onun hatırasını şehirde yaşatmaya çalışmıştır.

Müfide İlhan, evli ve yedi çocuk sahibi bir kadındır. Ancak bu durum onun yaşama aktif olarak katılmasına engel oluşturmamıştır. İlk olarak; aldığı eğitimle özdeşleşen eğitimci kişiliğiyle yaşamının büyük bölümünde, hem öğretmenlik mesleğini sürdürmüş hem de eğitimle ilgili sivil toplum kuruluşlarına destekte bulunmuştur. Sosyal sorumluluk bilinci yüksek bir kişiliğe ve bilince sahip bir kişi olarak Müfide İlhan, pek çok derneğin çalışmalarına katılarak destek olmuştur.

Siyaset de onun ilgi alanlarının başında yer almıştır. Müfide İlhan'ın, belediye başkanı seçildikten sonra yaptığı açıklamalarda belediye başkanlığını tanımlaması, daha önce dünyada ve Türkiye'de belediye meclislerine seçilen kadınlardan çok farklı olmamış, belediye-ev benzerliği ve kadınların geleneksel rolleriyle ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle kentin su, elektrik ve yol gibi temel hizmetlerinin yerine getirilmesinde, parasal işlerin çözümlenmesinde büyük bir hassasiyet göstererek oldukça titiz davranarak görevinin gereklerini yerine getirmeye çalışmıştır. Bundan dolayı kentin belleğinde, kadın olmasından ziyade çalışkanlığıyla yer edinmiştir.

Müfide İlhan, belediye başkanlığı döneminde siyasete katıldığı Demokrat Parti'yi, çok partili siyasal yaşam içerisinde Türkiye'nin demokratikleşmesinin bir ileri aşaması olarak değerlendirmektedir. Ancak İlhan'ın bu düşünceleri partiye bağlılığı için yeterli görülmemiş, belediye örgütü içinde "partici" davranışları sergilemediği, kendi partisinin kadrolaşmasını gerçekleştirmediği için eleştirilmiştir. Tüm bu eleştiriler nedeniyle Müfide İlhan, görev süresi sona ermeden belediye başkanlığı görevinden ayrılmak zorunda bırakılmıştır. Kadın Eserleri Kütüphanesi'nde bulunan özel arşivinde belediye başkanlığı dönemine ait çok fazla bilgiye ulaşılammıştır. Bu konuda daha çok dönemin basını ve tanıklıklar yol gösterici olmuştur. Belediye başkanlığından ayrılmasından sonra ise, Müfide İlhan ismi, genellikle Türkiye'de "ilk kadın il belediye başkanı" tanımlamaları içinde literatürde yerini almıştır.

Kaynaklar

Arşiv ve Resmi Yayınlar

Kadın Eserleri Kütüphanesi, Müfide İlhan Özel Koleksiyonu
TBMM Zabıt Ceridesi

Sürelî Yayınlar*Cumhuriyet**Hakimiyet**Milliyet**Resmî Gazete**The Racine Journal Times.**The Tipton Daily Tribune**Yeni Mersin**Zafer***Kitap ve Makale**AHMAD Feroz (1994) *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayınları, İstanbul.ALKAN Ayten (2005) *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet Kadınların Kentte Görünmez Varlığı*, Dipnot Yayınları, Ankara.ARAT Yeşim (1998) "Türkiye'de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Rollerini, 1934-1980", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 249-266.BAYKAN Ayşegül- Belma ÖTÜŞ-BASKETT (1999) *Nezîhe Mubittin ve Türk Kadını 1931 (Türk Feminizminin Düşünsel Kökenleri ve Feminist Tarih Yazıcılığından Bir Örnek)*, İletişim Yayınları, İstanbul.BERKTAY Fatmagül (1994) "Türkiye'de Kadın Hareketi, Tarihsel Bir Deneyim", *Kadın Hareketinin Kurumlaşması Fırsatlar ve Riskler*, Kadın Eserleri Kütüphanesi, Metis Yayınları, İstanbul, s. 18-28.BOZKURT İbrahim (2012) "Demokrat Parti'nin İçel Örgütü ve Adnan Menderes'in Mersin'de Karşılığına İlişkin Bazı Notlar", *Türk Tarihinde Adnan Menderes*, C.I, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, s. 289- 306.BOZKURT İbrahim (2012) *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mersin Tarihi*, Mersin Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Mersin.ÇAKIR Serpil (1994) *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul.ÇALIŞKAN Etem (1987) *Ezlerinin Önü Mersin*, Mersin Liselileri Derneği Kültür Yayınları, Mersin.EROĞUL Cem (2003) *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara.GÜNEŞ-AYATA Ayşe (1998) "Laiklik, Güç ve Katılım Üçgeninde Türkiye'de Kadın ve Siyaset", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 237-248.KANDİYOTİ Deniz (2011) *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, Metis Yayınları, İstanbul.KAPLAN Leyla (1998) *Cemiyetlerde ve Siyasal Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.KELEŞ Ruşen (1992) *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, Genişletilmiş 2. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul.KURNAZ Şefika (1996) *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, MEB Yayınları, İstanbul.SANCAR Serpil (2013) *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti –Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurur*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

- TEKELİ İlhan (1992) *Belediyeçilik Yazıları (1976-1991)*, Kent Basımevi, İstanbul.
- TEKELİ Şirin (1982) *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, Birikim Yayınları, İstanbul.
- TOSKA Zehra (1998) “Cumhuriyet’in Kadın İdeali: Eşiği Aşanlar ve Aşamayanlar”, 75 *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 71-88.
- Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: “Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset” Raporunun Güncellenmesi (2008) Yayın No. TÜSIAD-T/2008-07/468, Yayın No. KAGİDER-001, İstanbul.
- ÜNAL Kudret (2013) Müfide İlhan, Türkiye’nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı, Tarsus Belediyesi Kültür Yayınları, Tarsus.
- ZİHNİOĞLU Yaprak (2003) *Kadımsız İnkılâp*, Metis Yayınları, İstanbul.

İnternet Sayfaları

Demokrat Parti Programı 1946

<http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE>

<http://blog.milliyet.com.tr/turkiye-nin-ilk-kadin-belediye-baskani-sadiye-hanimin-yegeni-tuncay-ozarslan/Blog/?BlogNo=421476>,

<http://chpkadin.chp.org.tr/wp-content/uploads/2012/03/3nisan.pdf>.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Sadiye_Han%C4%B1m,

<http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=3121> ,

Kadın Eserleri Kütüphanesi,

http://www.kadineserleri.org/yayinlar_vakif_yayinlari_kadınların_bellegi.asp.

KOÇER Dilara (2009) “Demokrat Parti Dönemi (1950-1960) Kadın Dergilerinde Kadın İmajı”, *Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks*, No. 1 <http://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/viewFile/67/kocer>

Müfide İlhan ile ilgili radyo programı, Gül Önür, 5 Aralık 2008 <http://www.trt.net.tr/Radyo/HaberDetay.aspx?HaberKodu=4753e7d7-ef61-41bc-ab2b-3106f1cca631>

Resmî Gazete, 4 Nisan 1930;

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471>.

Sözlü Tarih Görüşmeleri

ÖZ Nazmi (Mersin, 1935). Görüşme Tarihi, 5 Kasım 2010.

ÖZGÜR Hüsnüye (Mersin, 1928). Görüşme Tarihi, 12 Kasım 2010.

ZENGİN Nezahat (Mersin, 1931). Görüşme Tarihi, 15 Mayıs 2014.

EREN Yüksel (Mersin, 1933). Görüşme Tarihi, 15 Mayıs 2014.

Ek I: Müfide İlhan ve Ailesi

Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi, 11 Eylül 1950